

18.01.2018

KDi

Atis Rozentāls

Balsis no bunkura

Valmieras teātra izrādē “Meža meitas” uzrunā dokumentālie stāsti un aktrišu iejušanās tajos, bet iecerētā bunkura telpa zem skatuves sagādājusi raizes režisoram.

Pētnieces, filoloģijas zinātņu doktores Sanitas Reinsones lauciņš nebūt nav lugu rakstīšana, bet gan stāstu vākšana un apstrādāšana publicēšanai. Taču jau divu viņas darbu rezultāti izmantoti par pamatu izrādes veidošanai – “Ādama stāsts”, ko Latvijas Nacionālajā teātrī 2011. gadā iestudēja Indra Roga, un “Meža meitas”, kas grāmatā iznāca 2015. gadā.

No 12 publicētajiem stāstiem tagad seši izmantoti par pamatu dokumentālai izrādei, kuras dramaturģijas autore ir Laila Burāne. Viņa būtiski pārstrukturējusi vēstījumu, jo stāsti, kas grāmatā ir viens aiz otra pilnā apjomā, izrādē ir sadalīti un fragmenti sakārtoti daudz maz tematiski – ja viena no stāstītājām runā par savu segvārdu, to atklāj arī citas, kurām tādi ir bijuši. Cita caur citu piecas sievietes pamazām atklāj, kā nokļuvušas starp mežabrāļiem, stāsta par dzīvi bunkurā un tās beigām, kad pārsvarā nonākušas apcietinājumā.

Tiešā trāpījumā

Izrādes iedarbības garantī ir divi – pats dokumentālais materiāls un aktrišu precīzais un reizē emocionālais sniegums. Pateikt, kāpēc dramaturģijas autore izvēlējusies tieši šos stāstus, ir grūti – var tikai minēt, ka meklēta piemērotība konkrētai aktrisei, bet varbūt arī ne. Atšķirībā no Alvja Hermaņa “Latviešu stāstiem”, kur būtiska loma ir ne tikai tekstam, bet arī precīzam stāstnieka vizuālā tēla un runas manieres atveidojumam, “Meža meitās” tēli tiek radīti, balstoties vienīgi uz tekstu. Vēl vairāk – pirms izrādes izskanējis, ka tās dalībnieces nav vēlējušās traucēt reālās personas, kuru stāstus runā, jo tās visas ir kundzes ļoti sirmā vecumā. Dažas no viņām jau aizgājušas mūžībā. Tādējādi ir teksts, no kura veidot samērā brīvi interpretētu tēlu.

Zinot Mārtiņu Eihi no viņa iepriekšējiem darbiem, īpaši jau Rūdolfa Blaumaņa “Nāves ēnā” vīrišķīgi atturīgā lasījuma, kā arī Gunāra Priedes lugas “Smaržo sēnes” daļēji dokumentālā teātra estētikā veiktās interpretācijas, varēja sagaidīt, ka pieeja stāstiem būs vairāk racionāla, neļaujot pārāk jūtināties, un tā arī ir noticis. Stāsti trāpa ar savu precizitāti, detaļām, ko izceļ aktrises, un kopumā tipizētie tēli puķainās kleitīnās (kostīmu māksliniece Rūta Kuplā) tomēr izdodas arī individualizēti. Autori no dokumentālās patiesības rada mākslas patiesību, panākot arī emocionalitāti, jo pašu stāstu jauda ir neapstrīdama.

Baibas Valantes, Ineses Ramutes, Māras Mennikas, Skaidrītes Putniņas un Daces Eversas varonēm ir nedaudz atšķirīgas iespējas izpausties atkarībā no materiāla, taču viņas veido saskanīgu ansambli, katrai atvēlot kādu solo brīdi. Baibai Valantei viņas

Kaija ir neapšaubāmi viena no spēcīgākajām pēdējo gadu lomām, reizē dzīvs cilvēks ar miesu un asinīm un simbolisks stiprās latviešu sievietes tēls. Ir skarbāki tipāži, kā Daces Eversas Melnā Jātniece, ir nedaudz atsvešināti pasauli tverošā Ineses Ramutes Dzidra, kura brīdī, kad čekists viņu sit, domā par to, ka bleķa zobi vīrieša mutē ir tāpēc, ka paša zobus kāds cits ir izsitis. Skaidrītes Putniņas Ausma ir jūtīga, brīžiem aktrise cīnās ar emociju uzplūdiem, kas liek balsij nodrebēt. Spēcīgs stāsts ir arī Māras Mennikas Pārslai – par jaunu sievieti, kura apprecējusies, bet laulātas sievietes dzīvi nav varējusi papildīt, jo mežā visi gulējuši «kā siļķes» kopā. Taču pieļauju, ka spēcīgāk šo stāstu uztvertu, ja aktrise vairāk būtu manā redzeslokā. Proti, te mēs nonākam pie izrādei izraudzītās telpas plusiem un mīnusiem.

Bunkurs – nebunkurs

Teātris par bunkuru nosaucis telpu zem lielās skatuves, faktiski aktrises spēlē tieši zem griežamās ripas, kuras mehānismu lielās vītnes veido industriāli skarbu vidi. Taču atšķirībā no Viļņas Nacionālā drāmas teātra zemskatuves telpas, kurā Oskars Koršunovs iestudējis Daniila Harmsa Jeļizavetu Bam, Valmieras teātra zemskatuve nav klaustrofobiski zema. Tā ir telpa ar samērā augstiem griestiem, distanci starp spēles laukumu un skatītāju vietām rada drošības nožogojumi. Scenogrāfa Māra Ruskūļa iejaukšanās šai vidē ir minimāla, viņš to papildina ar dažām koka sienām.

Pusapaļā telpa ar vairākām kolonnām nav ideāla vieta, lai visi skatītāji visu labi redzētu, tāpēc inscenējums mazliet mākslīgi pakārtots situācijai – aktrises mainās vietām dažbrīd tīri mehāniski – no galējā kreisā stūra uz galējo labo. Šķiet, tieši redzamības, nevis mākslinieciskas koncepcijas dēļ sesto stāstnieci, dēvētu par Maziņo, atveido divas meitenes – Zane Leimane un Lote Katrīna Cērpa.

Maziņais ir vēl pusaudze, kad nonāk bunkurā. Viņas stāstu, pārtraucot vēstījuma plūdumu, atklāj visas izrādes dalībnieces. Abas meitenes, skanot vedību dziesmām, izrādes gaitā pakāpeniski tiek postas līgavas rotā. Šāds simbolisms ir attaisnots, lai stāstiem piešķirtu vispārīgumu, kopsaucēju asociatīva tēla veidolā. Taču izrādei kopumā tas piešķir zināmu dekoratīvismu, vismaz pašreizējā izpildījumā, turklāt šis dubulttēls dzīvo atrauti no teksta, kurš izrādē izskan divas reizes. Vismaz man kā skatītājam Latvijas simbols daudz lielākā mērā ir šīs stiprās sievietes, nevis jaunas meitenes baltās kleitās ar vainagiem galvā. Izrādes fināla emocionālais kāpinājums tiek apzināti, tehniski konstruēts, un vismaz man, to skatoties, traucēja tieši šī apzinātā konstruētība – skaļi izkliegt teksts uz dziesmas fona.

Pārlasot grāmatu, pieķēru sevi pie domas, ka tā sevī slēpj arī citu interpretāciju potenciālu. Piemēram, no izrādē neiekļautā Annas Šmites stāsta, kurā neizskaistinātā skarbumā atklājas viņas meitas Valentīnas bērnība, varētu rasties pilnmetrāžas luga vai prozas darbs. Mums nemaz tik daudz nav arī skatuves darbu, kuros tiktu atspoguļota dzīve Sibīrijā, balstoties dokumentālos stāstos vai literārā materiālā. “Meža meitas” pierāda, ka, prasmīgi izstāstīti, likteņstāsti atdzīvojas un uzrunā skatītāju.